

Technische Universität Dresden
Fakulta pre vedy o jazyku, literatúre a kultúre Inštitút slavistiky

Technische Universität Dresden
010 62 Dresden

Prof. Dr. Holger Kuße
profesor dejín slovanských jazykov a slavistiky

sekretariát: Alena Naumann
telefón: 0351 463-34459
fax: 0351 463-34220
e-mail: alena.naumann@tu-dresden.de

V Drážďanoch, 30. 8. 2017

Posudok na habilitačnú prácu Evy Marie Hrdinové
„Preklad termínu v medzikultúrnych reláciách (na príklade prekladu Chryzostomovej liturgie)“

V názve predloženej habilitačnej práce zaznieva vnútorný rozpor. Zdá sa, že terminológia a interkulturalita sa vylučujú alebo prinajmenšom je význam jednej pre druhú skôr marginálny – napriek tomu však treba pod termínmi chápať ustálené pojmy s jasným a jednoznačným významom, pre ktorý sa v preklade musia nájsť tiež jednoznačné ekvivalenty, ak sa práve nepoužívajú internacionalizmy. V ideálnom prípade by samotný obsah nemal závisieť na kontexte a kultúre. Eva Maria Hrdinová si túto otázku, ktorú názov nevyhnutne vyvoláva, podľa očakávania v práci kladie, a to v tretej kapitole, venovanej teórii prekladu. Tu zisťuje, že už samotný pojem „termín“ je menej jednoznačný, než sa všeobecne prijíma, a že de facto závisí na kontexte konkrétnej vedy, v ktorej sa používa. Napríklad Claudia Fraas, teoretická diskurzu a lingvistka skúmajúca odborný jazyk, tak poukazuje na to, že pojmy ako *priestor* a *čas* sa v prírodných vedách definujú inak než vo vedách spoločenských (s. 47). V neodborných textoch je možnosť významovej vágnosti ešte väčšia, a to i tam, kde to nebolo zámerom ich tvorcov a používateľov. Typickým príkladom je liturgický text, ktorý som kedysi v jednom článku nazval „záväzným textom“, pretože za prvé nie je premenlivý vôbec, alebo len málo, a za druhé má byť sémanticky jednoznačný. Nakoľko sú liturgické texty podľa týchto kritérií záväzné, je však podmienené konfesiónálne. Tradícia západnej cirkvi tu už od dôb stredoveku po reformáciu a ešte viac v novodobých evanjelických cirkvách prejavila výrazne väčšiu flexibilitu a schopnosť premeny než tradícia východnej cirkvi, v prípade ktorej Eva Maria Hrdinová hovorí o petrifikovaných textoch. Ale ani táto maximálna forma záväznosti neznamená absolútnu nepremennosť. I v praxi východnej cirkvi možno doložiť modifikácie liturgických formulárov – Bazilovu a Chryzostomovu liturgiu. Tie však nie sú témou predloženej habilitačnej práce, ktorá sa venuje jednému ešte oveľa výraznejšiemu procesu premeny a variácie: premene prostredníctvom prekladu. Preklad liturgie totiž musí dokázať mnohé. Musí vytvoriť ekvivalenciu medzi východiskovým a cieľovým jazykom; musí byť zrozumiteľný v cieľovej kultúre východiskového textu; musí predovšetkým pri archaických textoch, ku ktorým východná liturgia patrí, zaručiť historický transfer. Toto sú ciele. Nemenej dôležité je pozadie, v rámci ktorého prekladateľa svoj translát tvoria. Samotného prekladateľa môžu zaväzovať určité očakávania. V prípade liturgických textov je to konfesiónálny kontext prekladateľa. A prekladateľ či prekladateľka môže (vedomky alebo i nevedomky) nasledovať istú prekladateľskú teóriu, pričom môže preklad orientovať skôr na cieľový jazyk a cieľovú kultúru, alebo chcieť zotrvať pri

východiskovom texte. To všetko sa dá pozorovať i pri prekladoch liturgických textov, a je veľkou zásluhou Evy Marie Hrdinovej, že máme v modernej translatológii napísanú porovnávaciú štúdiu týkajúcu sa sotva povšimnutej východnej liturgie. Bez ohľadu na náboženskú a teologickú relevantnosť predstavujú práve tieto texty veľmi sľubný objekt prekladovej analýzy, pretože ich preklad do nemeckého a českého jazyka si žiada navyše aj konfesiónalnu inkulturáciu, ak má pravoslávie v cieľových kultúrach len malú tradíciu alebo dokonca žiadnu. Tu sa teda nevyhnutne stretávame s dvojitém transferom (konfesiónalnym i kultúrnym), a to i vtedy, keď konfesia, v ktorej sa preložený text používa, zostáva pravoslávna. Rozhodujúca je absencia tradície, na základe ktorej by sa dalo prekladať, lebo tento nedostatok núti či podnecuje prekladateľa, aby hľadal ekvivalenciu v prevládajúcej, teda západnej cirkevnej tradícii.

Rozmanitosť týchto javov Eva Maria Hrdinová presvedčivo dokazuje na príklade šiestich českých a piatich nemeckých prekladov Chryzostomovej liturgie, ktoré predstavila v piatej a šiestej kapitole. V predchádzajúcich kapitolách autorka charakterizuje liturgický text ako príbuzný dramatickému a čiastočne i poetickému textu (1. kapitola), a vracia sa k epoche cyrilometodskej misie s jej biritualizmom, ktorý na rozdiel od situácie v nemeckojazyčnom priestore vždy umožňuje prepojenie s tradíciou východnej cirkvi, na ktorú nadviazali i zakladatelia českého pravoslávia v dvadsiatych rokoch [20. storočia] (2. kapitola). V tretej kapitole sa autorka zaoberá translatologickými základmi práce a jasne vymedzuje vlastnú pozíciu, zakotvenú prevažne v teórii ekvivalencie.

Rozsiahla analýza prekladov sa v súlade s názvom práce sústreďuje predovšetkým na pojmy ako *Boh*, *Múdrosť* či *Trojica*, alebo aj na cirkevné reálie, venuje sa však i kolokáciám a vychádza vždy z [ich] umiestnenia v daných častiach liturgie, zohľadňuje teda i štruktúru a ciele liturgického textu. Jednotlivé preklady liturgie vždy najskôr stručne charakterizuje a zaraďuje do historického kontextu, čím práca okrem teoretického cieľa získava i praktickú hodnotu malej príručky.

Jednotlivé dôkladne pripravené analýzy ukazujú, že preklady môžu mať úplne rozdielny charakter, ak napr. preklad (konkrétne český Nekulov) „katolizujúcim“ spôsobom použije výraz *hostia* (s. 96), alebo sa naopak snaží práve tomuto konfesionalizmu vyhnúť. Ako výskum ďalej ukazuje, blízkosť k originálu môže viesť k nesprávnemu pochopeniu textov. Príkladom je cirkevno-slovanský výraz *pečal-*, ktorý je v obľúbenom preklade biskupa Gorazda preložený slovom *péče*, ale v modernej češtine má iný, [tiež] odborný význam (s. 115). Preklady petrifikovaných textov môžu byť v cieľovom jazyku inovatívne, ako ukazuje najnovší nemecký preklad Benedikta Schneidera, ktorý namiesto *Dreifaltigkeit* [„Trojica“] alebo *Dreieinigkeit* [„Trojjednosť“] používa v liturgii slovo *Dreiheit* [„Trojica“ v zmysle „...“], a tak sa vyhýba asociáciám s katolíckou konfesiou (s. 150).

Na záver treba povedať, že predložená habilitačná práca je teoreticky presvedčivá, v analýze dôkladná a kvôli objektu svojho skúmania vyslovene inovatívna. Je príspevkom jednak k translatológii, jednak autorkou viackrát spomenutej teolingvistiky, pomerne mladej interdisciplinárnej vede.

Predložená štúdia spĺňa všetky predpoklady úspešnej habilitácie.

Prof. Dr. Holger Kuße

Preložila Mgr. Mária Schwingerová, prekladateľka, Olomouc

Podpísaný: doc. PhDr. Václav Řeřicha, CSc., riaditeľ Ústavu cizích jazykú, Olomouc